

DE HUTKOFFERS

Ze staan er gekrast en gedeukt bij. Op het afgebladderde groen is met witte letters ons eerste adres in Holland gepenseeld, slordig, met een onhandig grote kwast. Mijn vader heeft deze twee koffers in Batavia gekocht om ons boeltje te verschepen. Ons hele bezit zat erin. Het meeste werd in Holland al snel weggegooid, onze vodden van kleren. De rest verdween naar zolder, vooral speelgoed van mijn zusje Liesbeth en van mij. Ik heb het meegenomen toen het na bijna vijftig jaar weer tevoorschijn kwam, er is niets weg. De poppen liggen naast elkaar boven op enkele boeken, wat borduurwerk van mijn moeder, een pan, een rommeltje.

Ik kan moeilijk geloven dat die versleten en kapotte dingen het allemaal met ons hebben meegemaakt. Kostbaarheden zijn het. Reisgenoten uit een tijd die nu geschiedenis heet. Indië en de oorlog zijn voorbij, mijn verleden waarover in Holland niemand iets wilde horen.

Deze koffers hebben al die tijd samen in het huis gestaan waar mijn ouders zich na de oorlog vestigden; ze kwamen onder het schuine dak terecht. Ik was elf jaar, het lijkt lang geleden, maar ik weet het nog goed. Mijn vader wilde het oude spul wegdoen, maar mijn moeder was het er niet mee eens. Ze verstopte de koffers achter dozen met dekens en andere nuttige dingen die we zelden gebruikten. Maar ik sliep op zolder in een kamer dicht bij die verborgen schatten, en ik wist van hun bestaan.

Het was 1948 toen we in dat grote huis belandden, in het sjeike Gooi. Ons leven veranderde totaal. Mijn vader was afgekeurd voor de tropen en had goed werk gevonden, we kwamen in een prachtig dorp terecht met deftige huizen en rijke mensen. Wij gingen naar een nieuwe school. Liesbeth begon op het gymnasium waar ik kort daarna ook naartoe zou gaan. Het werd daarom de hoogste tijd om van ons twee keurige Hollandse jongedames te maken, echte gym-

nasiasten. We moesten zo snel mogelijk leren netjes te eten, geen lawaaiig gekletter op het bord, niet schrokken, niet met je mond vol praten. Maar ook: je haren kammen als je verwaaid thuis kwam, altijd voeten vegen, niet te hard lachen, niet fluiten als een slagersongen, niet praten als volwassen mensen spreken, en nooit, nee nooit meer djongkokken. Dat hurken is voor inlandse bedienden. En zeg niet om de haverklap *adoeh*, dat hoort niet voor beschaafde meisjes.

Met Liesbeth speel ik toch de oude spelletjes uit het kamp, we hebben lol met ons eigen balspel op de marmeren tegels in de gang, als niemand het ziet. We doen iets verkeerd, maar begrijpen niet goed wat. Het is te wild, denkt Liesbeth.

Alles is nieuw, het leven in Holland is voor ons onbegrijpelijk. Het is vreemd dat we niet meer met andere mensen samenwonen, alleen met ons vieren in een huis, en het is heel erg wennen op school. Ik hoor er niet bij, ik vind mijn klasgenootjes kinderachtig en weet nooit helemaal wat ze bedoelen. De meisjes zitten constant over de jongens te smoezen – heeft Peter vandaag wel naar Annemarie gelachen, zouden ze echt verliefd op elkaar zijn? Ik vind het flauw.

Ik heb ze gevraagd of ze de oorlog hebben meegemaakt.

‘Ja,’ knikten ze, ‘natuurlijk.’

Maar ik geloof ze niet, het is onzin, ze zijn gewoon thuis gebleven en naar school gegaan. En er is ook niets van te zien in het dorp, geen enkel kapot huis.

Als ik vraag ‘hebben jullie honger gehad,’ beginnen ze te lachen, ‘er was geen chocola.’ Ze houden me voor de gek, ze kletsen maar wat, ze weten niets over de oorlog of over Indië, waar Java ligt bijvoorbeeld.

Als ik over Indië begin, staren ze me met zijn allen zwijgend aan. Ik kan me beter stilhouden. Indië, daar horen zij niet bij.

Op weg naar huis loop ik te fantaseren wat voor tekening ik straks zal maken. De apen bij het zwembad proberen? Dat is moeilijk. De groenten op de pasar? Te saai.

Mammie, Liesbeth en ik zitten om de grote tafel. Het is lekker warm bij de gloeiende kachel, buiten ratelt hagel tegen het raam. Ik ben klaar met mijn huiswerk en haal mijn schetsboek tevoorschijn, open de doos vol nieuwe kleurpotloden en zoek er zorgvuldig een

uit: groen, helder groen moet het zijn. Ik teken de sawahs, vooraan zet ik de jonge rijst, de zachte geelgroene bibit, een man staat gebukt met zijn patjol in de grond te hakken. Daarachter zal ik nog de kampong maken.

‘Je moet eens wat anders tekenen,’ zegt mijn moeder, maar ik doe net of ik het niet hoor. Het landschap zit nu eenmaal in mijn hoofd met alle kleuren en geluiden. En waarom ook niet? Ik ben daar toch geboren, kom daar toch vandaan?

‘We zijn nu in Holland,’ zegt ze, ‘vergeet Indië maar.’

‘Dat kan niet,’ protesteer ik.

Streng kijkt ze me aan, ze wil er niet meer over praten.

En mijn vader wil tegenwoordig ook al niets meer over vroeger horen. Hij wordt kregeliger wanneer ik herinneringen ophaal. Herinneringen aan allerlei gekke dingen waar we altijd om hebben gelachen. Hoe mijn moeder met een lege vuilnismand het kamp uit probeerde te lopen, of de windhoos die onze kleren stal. Hij ergert zich nu aan deze verhalen. ‘Ik heb er genoeg van,’ gromt hij. Ik kan niets meer bij hem kwijt, niet eens hoe ik langs het moeras sloop om de reigers te bekijken toen we eindelijk het kamp uit mochten. Hij trekt een gezicht of ik iets onbehoorlijks zeg. Ik moet steeds meer op mijn woorden passen, misschien mijn mond voortaan maar houden, als hij toch niet wil luisteren. Terwijl hij wel goed naar de radio luistert.

‘Ssst,’ roept hij zodra hij een woord over Indië opvangt, over de nieuwe oorlog daar. Nederland stuurt soldaten naar Indië om te vechten.

Ik snap er niets van, maar als ik vraag waar het over gaat, antwoordt hij kortaf: ‘Politiek is niet voor kinderen.’

Soms sluip ik naar boven, kruip op de zolder achter de dozen en til in het halfdonker een voor een de deksels van de hutkoffers op. De sloten hangen altijd los. Mijn moeder zou ze op slot kunnen doen. Is ze soms bang de sleutels te verliezen? Of weet ze wel dat ik af en toe in de koffers kijk? Zit ze er zelf misschien stiekem van tijd tot tijd in te neuzen?

Ik open altijd de grote koffer het eerst, zet het zware deksel omhoog en ga er op mijn gemak voor zitten. Daar liggen onze vijf poppen: Sepl en Liesl, Truus en de twee Silvies. Ze zien er niet uit, hun kleren zitten vol wandluizenpoep en vlekken die er niet meer uit te wassen zijn. Sepl en Liesl zijn van stof en zitten zelf vol gaten.

Ze hebben lange rechte benen en armen en leuke kleren aan, mijn moeder heeft ze gemaakt. De anderen zijn van celluloid, Truus heeft een groot gat in haar hoofd dat nog in Batavia na de oorlog is opgelapt. Ik zet ze om me heen en snuffel verder. Daar zijn hun koffertjes vol zelfgemaakte kleertjes. Mijn verfomfaaide teddy, een prentenboek van Bruintje Beer, de bikkels en de kleppers.

Ik praat met ze over vroeger, ik vertel ze mijn verhalen.

Ik ben zeven, ik houd mijn kleine teddybeer stevig vast. We lopen met onze koffers en tassen ons huis uit in Malang, de zon is nog niet op. We zijn met ons drieën want Pappie is al lang niet meer bij ons, ik was nog niet eens zes toen hij werd opgepakt. Alle vrouwen en kinderen moeten nu uit Malang weg en we sjouwen zoveel mogelijk mee. Ook de poppen gaan mee. We wachten in het donker op het station tussen honderden mensen met hun koffers en tassen, iedereen zit op zijn barang. Waar gaan we heen? We rijden wel een hele dag. Het is snikheet, donker en vol. Soms staat de trein stil en kijken we door de spleten voorzichtig naar buiten. We zitten op lange banken en hebben veel dorst.

In het kamp slapen we in een barak met zijn drieën onder een klamboe, Mammie, Liesbeth en ik. We zetten de poppen aan het hoofdeinde van de brits, ze kunnen er net bij. Onze kleren liggen op een plank, onze pan, de wadjan en onze po staan onder de brits.

We blijven maar verhuizen in het kamp, er komen steeds meer mensen bij, het wordt voller.

Ten slotte gaan we zelf opnieuw op transport. We zeulen met onze koffers en tassen in de brandende zon. Ik draag Sepl en Truus, de lei voor het schrijven, het prentenboek en mijn kleren.

We belanden in Banjoebiroe, waar het propvol is, nu hebben we elk nog maar 50 cm van de brits om op te leven. Er is geen plaats voor de poppen, ze komen onder de brits terecht en we spelen niet meer met ze. In dit kamp word ik negen jaar. Zou ik wel iets krijgen? Mijn moeder heeft nog een draadje gevonden of misschien wel geruild. Ze heeft voor mijn verjaardag een hondje gehaakt. Het is piepklein, maar ik ben blij, je kunt goed zien wat het is.

Kijk daar is het, ik zie het petieterige beestje tussen de kleertjes liggen, het kan kwispelen.

Voorzichtig leg ik het terug.

Het wordt alsmaar moeilijker de herinneringen op te halen, ze raken zoek. Thuis en op school praten we over de dingen die de mensen hier belangrijk vinden. Indië hoort daar niet bij, en zelfs op de radio blijft het tegenwoordig stil. Soekarno heeft zijn zin gekregen, de Hollanders zijn voorgoed uit zijn Indonesië vertrokken.

Ik heb geen enkele hoop meer dat we ooit nog terug zullen gaan, en ik moet nu echt aan het nieuwe leven beginnen. Op school doe ik mijn best, ik krijg goede cijfers.

In de weekends gaan de meeste kinderen sporten, ze zijn dol op hockey en tennissen.

Maar ik ga met een vast stel vrienden naar buiten, de polder in. Ons dorp is dan heel ver weg, we zien de kerktorens nog net boven het groen uitsteken. Overal joelen de grutto's om ons heen, kieviten zwieren door de lucht. We liggen languit tegen de dijk, rillend in het bedauwde gras – voorzichtig, verstoort het wonderlijke dansen van de schuwe kemma's niet.

Beneden aan de dijk roept de boer: 'Kom maar binnen.' Bij het hek staat hij op ons te wachten, zijn hond springt tegen ons op. We stampen de modder van onze laarzen en gaan op sokken het huis in. 'Hier zijn de kwajongens,' lacht hij naar zijn vrouw die in de keuken warme koffie inschenkt.

Aan het eind van de zomer weten we precies waar de zwaluwen zich verzamelen voor de grote reis, en in de winter luisteren we naar het zingen van de wilde zwanen die uit het ijzige noorden zijn gekomen. Ganzen trekken over ons huis.

Ik pak het vertrouwde speelgoed in, de poppen bovenop. Ze hebben genoeg van mijn verhalen. Ik schik alles precies op zijn plaats, veilig in onze koffers.

En de herinneringen: het vroege licht op de vulkaan, het zingen van de nachtdieren, de kipjes en het tuintje van de Jap, de muur die omviel en hoe we het kamp uit renden, de vuurzee.

Een voor een berg ik ze op, ik weet niet precies waar, ergens diep in mij. Kinderen vergeten snel, zegt mijn vader.

Veel kinderen weten niet wat ze later willen worden, maar voor mij staat het vast, ik zoek de natuur op, ik word biologe.

HET VERDWENEN LAND

Ik loop het stationnetje uit. Hoe vaak ben ik al hier vandaan vertrokken en weer aangekomen, sinds ik de deur uit ben? Ik kijk rond op het pleintje. Het is zonnig en windstil, de late herfstasters bloeien, en er is gelukkig niets veranderd. De taxichauffeur ligt te slapen, maar ik heb hem niet nodig, ik neem het vertrouwde pad door het park. Ons gymnasium schemert door de bomen, nog net zo statig en streng als toen; maar ik hoef die akelige deur niet meer door om urenlang stram in een bank tussen rijen gebogen ruggen te zitten. Ik sla de wijde beukenlaan in, waar het blad al begint te kleuren, de weg naar school die ik samen met Liesbeth ontelbare malen heb gelopen. Beukenootjes kraken onder mijn voeten. Als het stormt verzamelen we zakken vol, de takken zwiepen boven onze hoofden. We zijn daar eigenlijk al te groot voor, en onze klasgenootjes lopen haastig door, zonder te groeten.

De schoolvakanties zijn nu al weken voorbij, het academisch jaar is net begonnen. Het wordt mijn laatste sprint, ik zal mijn onderzoek afronden en verdedigen, en veel studenten moeten begeleiden. Hun aantallen groeien explosief sinds de revolutie van '68 en de bezetting van het Maagdenhuis, en dat is nog geen drie jaar geleden.

Door alle drukte en de vakantie heb ik mijn ouders een tijdlang niet gezien; deze zomer ben ik met vrienden door streken in Frankrijk getrokken die zij al ver voor de oorlog bezochten, en zij hebben een lange kunstreis gemaakt naar Italiaanse steden. We hebben elkaar veel te vertellen.

Ik duw het hekje open en loop achterom. Daar zitten ze aan de grote eettafel op hun vaste plaatsen.

‘Heb je het gehoord,’ roept mijn vader zodra ik de kamer in stap.

Zijn toon verraadt hoe opgewonden hij is en ik ben onmiddellijk op mijn hoede: ‘Nee, ik weet van niets, waar heb je het over?’

‘Hirohito.’

'Ik heb niets gehoord,' antwoord ik voorzichtig.

'Het is op de radio geweest, een bezoek van Hirohito.'

'Hier, in Nederland?' Ik kijk mijn vader vol ongeloof aan.

'Nou zeg, ik ben niet gek!'

Even zie ik angst in zijn ogen en ik weet wat er gaat komen.

Hij barst onmiddellijk los. 'Zijn ze krankzinnig geworden? Weten ze nu al niets meer van de geschiedenis? De Keizer, deze zelfde Hirohito,' hij snakt naar adem. 'Van Japan,' furieus spuugt hij het gehate woord uit. 'Hoe zou het zijn als Hitler eventjes langskwam, of al was het Goebbels maar. Dan zou je eens wat beleven.'

'Nou, nou,' sust mijn moeder, 'doe niet zo onzinnig. Kalmeer een beetje.' Ze kijkt hem streng aan: 'Probeer er niet aan te denken. Zet de radio voorlopig maar niet aan.'

Een zinloos advies want hij zal juist nu aan de radio gekluisterd zitten.

'O ja,' tiert hij onmiddellijk, 'denk jij ook al dat die Hirohito niet op de hoogte was, de onschuldige Keizer, de goddelijke Keizer onwetend op zijn troon, terwijl zijn legers oprukten, moordden en plunderden. Toe nou, hij wist heel precies wat er gebeurde, hij was de hoogste bevelhebber.'

Het is beter dat we hem nu niet tegen de haren in strijken. We laten hem razen, hoe hij drie jaar lang elke dag heeft staan buigen voor de Keizer van Japan, voor deze Hirohito.

En plotseling declameert hij op bijna plechtige toon: 'Altijd met het gelaat naar het land van de rijzende zon.' En dan ineens weer kwaad: 'Zijn verjaardag moesten we vieren.' Hij staat op uit zijn stoel en maakt aanstalten om te buigen. 'Zo, zie je wel, zo sta je op appèl.'

'Dat weten wij ook wel,' schreeuw ik trillend op mijn benen. 'Hou op over die verdorpe oorlog, het is voorbij man. Het is meer dan 25 jaar geleden. Ik wil er niets meer mee te maken hebben, ze doen maar met die Hirohito. Ik wil het niet weten.' Ik sta nog steeds met mijn weekendtas in mijn hand.

'Nu is het genoeg,' sommeert mijn moeder.

Ik smijt de tas op de grond. Mijn vader strekt zijn rug.

Maar deze storm gaat niet zomaar liggen. We moeten het allemaal weer aanhoren, hoe de Amerikanen direct na de oorlog de Keizer hebben ontzien. Hoe Generaal MacArthur hem op de troon heeft laten zitten, en het oorlogstribunaal in Tokio geen vat op hem had.

Ja, Amerika had Japan nodig voor hun Azië-politiek; Japan als tegenwicht voor aartsvijand China met het angstaanjagende communisme van Mao. Een Amerikaanse legerbasis op Okinawa, de Koude Oorlog, alles komt weer langs. Hij fulmineert over het verlies van Indië en de rol van de Amerikanen in de onafhankelijkheidsstrijd van Indonesië. Hoe Koningin Juliana de soevereiniteitsoverdracht in 1949 had ondertekend. Ik was toen dertien jaar en ik herinner me de commotie.

En hij wijdt erover uit hoe de Nederlandse regering de mensen uit Indië heeft laten stikken.

Fatsoenlijke opvang? Ho maar, zoek zelf een adres. Alleen wie helemaal nergens een plaats kan vinden, krijgt een kamertje in een barak toegewezen. En van compensatie of schadevergoedingen is al helemaal geen sprake. Hij noemt namen van ministers en politici die ik ben kwijtgeraakt, hoofdrolspelers in het koloniale drama.

Het was dagelijkse kost voor ons in die eerste jaren in Holland met mijn vaders woede en frustratie. Ik heb er toen niet veel van begrepen, en ik ben niet van plan me er ooit in te verdiepen; de oorlog is verleden tijd, en Indië is verdwenen.

Ga niet tegen hem in, heeft mijn moeder me geleerd. En we houden ons stil, we laten zijn woordenstroom over ons heen komen tot hij vanzelf ophoudt.

Bekaf zitten we ten slotte met ons drieën in de serre, te midden van mijn moeders tropische plantenweelde. Een kembang sepatoe trekt de aandacht met vuurrode bloemen, en de hoya verspreidt zijn sterke zoete geur. Mijn moeder schenkt thee:

‘Kijk eens, hoe laat die dahlia’s buiten nog bloeien.’

‘Ja,’ antwoord ik lamgeslagen, ‘schitterend, het is een mooie herfst dit jaar.’

Hirohito komt echt. Hij wordt met egards ontvangen en gaat op bezoek bij de Koningin. Ik besteed er geen aandacht aan. Alleen Wim Kan houdt maar niet op met zijn protesten op de radio en in zijn conferences. Hij zat aan de Birmaspoorweg, dat wist ik niet. Niets kan hem stoppen, woedend is de aardige, anders zo geestige cabaretier. Alsjeblieft, houd je mond man, begrijp toch dat niemand naar je luistert. Het is 1971, Indië bestaat al lang niet meer.

Maar er gaat hier in Holland geen dag voorbij of we worden aan

de bezetting van de Duitsers herinnerd. Ik word er ziek van. Elk jaar op 4 mei herdenkt men de doden, en Holland viert zijn bevrijding op 5 mei. Ik heb er niets mee te maken. Onze dag 15 augustus, gaat nu al 26 jaar geruisloos voorbij. Ik vind het best.

Het is ook beter niet te laten merken dat je uit Indië komt. Tegenwoordig gaat men flink tekeer over het koloniale verleden en ik ben lang en blond, met blauwe ogen. Een echte Hollander, maar uit de kolonie, en dat is fout. Als iemand vraagt waar ik vandaan kom, antwoord ik doodleuk, uit het Gooi. Het is een leugen, maar ook een beetje waar; we zijn daar toch terechtgekomen en ik kan erover meepraten, het valt niemand op.

Maar het loopt ook wel eens mis. Dat gebeurt altijd op dezelfde manier, als ik ergens onderweg ben met vrienden, studenten of collega's en we lang staan te wachten bij een grensovergang of op een vliegveld, bij de douane. Uit verveling vraagt iemand:

'Laat je paspoort eens zien.' En dan verbaasd: 'Ben je in Batavia geboren?' En tegenwoordig is het ook al: 'Batavia, waar is dat?'

'Indonesië,' antwoord ik kortaf. 'Jakarta, de hoofdstad, dat was vroeger Batavia.'

Meestal is daarmee de kous af. Een enkeling vraagt door. Dat is iemand die iets van de geschiedenis afweet, een poosje stil voor zich uitkijkt en dan toch maar verder gaat: 'Wanneer kwam je in Holland?'

'1946.' Stilte.

Soms volgt nog: 'Dus je was er ook in de oorlog.'

'Ja,' zeg ik bars en pers mijn lippen op elkaar.

Een heel enkele keer vraagt iemand toch: 'Heb je in een kamp gezeten.'

'Ja, een paar kampen op Java.'

'Weet je er nog iets van?'

'Nee, het is een zwart gat geworden.'

Over de eerste tien jaar van mijn leven kan ik niets vertellen, maar een stiekem verlangen naar de tropen is altijd gebleven. Op mijn vijftiende jaar kreeg ik een boek *Met de trekvogels naar Afrika*, en ik wist wat ik wou. Ik stelde me voor hoe ik met de vogels zou leven in de wilde natuur en als Niels Holgersson met zijn geliefde ganzen

naar onbekende streken reizen, ontsnappen uit het beklemmende wintergure land. En ik heb inderdaad mijn vakken zo gekozen dat ik veldwerk kan doen, en binnenkort zal ik mijn oude droom verwezenlijken en werk zoeken in de tropen.